

Revitalizacija starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova - primjer Slavenskog Broda

Pitlović, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:807371>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

ANDREA PITLOVIĆ

**REVITALIZACIJA STAROGRADSKIH JEZGRI HRVATSKIH POVIJESNIH
GRADOVA – PRIMJER SLAVONSKOG BRODA**

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

ANDREA PITLOVIĆ

**REVITALIZACIJA STAROGRADSKIH JEZGRI HRVATSKIH POVIJESNIH
GRADOVA – PRIMJER SLAVONSKOG BRODA**

Završni rad

JMBAG: 0303085427, redovni student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Posebni oblici turizma

Mentor: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Andrea Pitlović, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Andrea Pitlović

U Puli, 27. rujna 2022.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Andrea Pitlović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Revitalizacija starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova – primjer Slavenskog Broda“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Andrea Pitlović

U Puli, 27. rujna 2022.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. STAROGRADSKJE JEZGRE U REPUBLICI HRVATSKOJ	2
1.1. Karakteristike starogradske jezgre	2
1.2. Starogradske jezgre kontinentalne Hrvatske	2
1.2.1. Starogradska jezgra grada Đakova	2
1.2.2. Starogradska jezgra grada Vinkovaca.....	4
1.2.3. Starogradska jezgra grada Vukovara	4
1.3. Starogradske jezgre primorske Hrvatske.....	6
1.3.1. Starogradska jezgra grada Splita	6
1.3.2. Starogradska jezgra grada Šibenika.....	7
1.3.3. Starogradska jezgra grada Cavtata	8
1.3.4. Starogradska jezgra grada Dubrovnika.....	9
2. REVITALIZACIJA.....	10
2.1. Pojam revitalizacije.....	10
2.2. Glavni ciljevi revitalizacije.....	10
2.3. Polazišta za revitalizaciju starogradske jezgre.....	10
3. HRVATSKI POVIJESNI GRADOVI I NJIHOVA REVITALIZACIJA	11
3.1. Revitalizacija starogradske jezgre grada Osijeka	11
3.2. Revitalizacija starogradske jezgre grada Petrinje	12
3.3. Revitalizacija starogradske jezgre grada Požege	14
3.4. Revitalizacija starogradske jezgre grada Vukovara	15
3.5. Revitalizacija starogradske jezgre grada Samobora	16
4. STUDIJA SLUČAJA: REVITALIZACIJA BRODSKE TVRĐAVE	18
4.1. Obnova tvrđave i uključivanje u život grada	18
4.2. Konzervatorsko-urbanistička studija revitalizacije tvrđave u Slavonskom Brodu.....	19
4.3. Revitalizacija unutar brodske tvrđave	21
4.3.1. Revitalizacija kapelice svete Ane	21
4.3.2. Obnova zgrade Klasične gimnazije	22
4.3.3. Revitalizacija zgrade <i>malog časničkog paviljona</i>	22
4.3.4. Revitalizacija zgrade <i>Kapelanov stan</i>	23
4.3.5. Revitalizacija kavalira.....	23
4.3.6. Izgradnja zvjezdarnice	26
4.3.7. Izgradnja zgrade botaničkoga vrta	27
4.3.8. Istraživanje stavova ključnih dionika	27

ZAKLJUČAK.....	29
LIITERATURA.....	30
POPIS PRILOGA.....	32
PRILOZI	34
Prilog 1. Intervju s predstavnicom Turističke zajednice grada Slavonskog Broda Verom Pudić.....	34
SAŽETAK.....	36
SUMMARY	37

UVOD

Republiku Hrvatsku karakterizira brojnost i raznolikost starogradskih jezgri povijesnih gradova, koje kao dio kulturne i povijesne baštine predstavljaju graditeljsku autohtonost i kontinuitet života.

Ovaj završni rad bavi se revitalizacijom starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova. Hipoteza koja se postavlja u radu glasi: „Revitalizacija starogradskih jezgri doprinosi kvaliteti života lokalnoga stanovništva i zadovoljstvu gostiju, a održivi kulturni turizam može pomoći u procesu revitalizacije.“ Svrha je ovoga završnog rada predstaviti uspješne primjere i modele revitalizacije starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova kroz studiju slučaja Slavenskoga Broda, odnosno brodske Tvrđave.

Završni rad sastoji se od šest poglavlja, uključujući uvod i zaključak. U prvom dijelu rada fokus je usmjeren na pojam starogradskih jezgri. U prvom poglavlju predstavljene su ključne karakteristike starogradskih jezgri primorske i kontinentalne Hrvatske. Drugo poglavlje elaborira koncept i ciljeve revitalizacije te polazišta za revitalizaciju. U trećem poglavlju obrađeni su primjeri revitalizacije osječke, petrinjske, požeške i sisačke starogradske jezgre. Zaključno poglavlje posvećeno je studiji slučaja – revitalizaciji brodske Tvrđave.

Znanstvene metode koje su korištene u radu jesu metoda analize, deskriptivna metoda te induktivna metoda, intervju.

1. STAROGRADSKE JEZGRE U REPUBLICI HRVATSKOJ

1.1. Karakteristike starogradskih jezgri

Povijesni gradovi i njihove starogradske jezgre predstavljaju materijalnu kulturnu baštinu, a velik broj tih urbanih cjelina nalazi se na UNESCO-voj listi svjetske baštine. Starogradske jezgre mjesta su koja privlače mnoge posjetitelje zainteresirane za kulturnu baštinu i očuvane vrijednosti iz prošlosti. Povijesni gradovi područja su koja podrazumijevaju svaku skupinu zgrada, otvorenih prostora i struktura, uključujući paleontološka i arheološka nalazišta, koja čine ljudska naselja u urbanim i ruralnim okruženjima. Također, povijesni gradovi uključuju i povijesne centre i četvrti zajedno s njihovim prirodnim i izgrađenim okruženjem.¹ Masovni turizam pridonio je velikim urbanim promjenama u povijesnim gradovima, kao posljedica globalizacije i intenzivnog razvoja turizma. Zbog utjecaja masovnog turizma na integritet urbanih središta povijesnih gradova dolazi do značajne socijalne mobilizacije lokalnoga stanovništva koje pruža otpor daljnjem razvoju turizma.

1.2. Starogradske jezgre kontinentalne Hrvatske

U kontinentalnoj Hrvatskoj nalazi se mnoštvo starogradskih jezgri, a u nastavku će se obraditi neke od najvažnijih, odnosno đakovačka, vinkovačka i vukovarska starogradska jezgra.

1.2.1. Starogradska jezgra grada Đakova

Đakovačka starogradska jezgra poznata je po brojnim arheološkim lokalitetima, koji su ispisali bogatu povijest grada. Iskopavanja iz 1997. godine potvrđuju život na širem području grada već u neolitik, oko 5 500 godina prije Krista, koji kroz dugu i burnu povijest traje do današnjih dana. Prvi put grad Đakovo spomenut je 1239. godine u spisima darovnice kneza Kolomana biskupu Ponsi, čime biskupi dobivaju titulu gospodara grada Đakova. Grad je poznat i po jednom od najvećih crkvenih trgova u

¹ Pulido-Fernandez, J., (ur.), 2014. *Turizam kao instrument gospodarskog razvoja*, Turizam: stručni časopis za turistička pitanja, 62(3), str. 321–334.

Europi, na kojem se posebno ističe katedrala svetog Petra (sl. 1). U doba biskupa Krtice bio je izrađen prvi projekt za katedralu, a u vrijeme biskupa Mandića čak dva projekta. Nažalost, nijedan od projekata nije zaživio sve dok na Mandićevo mjesto nije došao Josip Juraj Strossmayer. Biskup J. J. Strossmayer odmah je nakon stupanja na čelo Đakovačke biskupije započeo proces izgradnje katedrale, naručivši novi projekt, jer mu tadašnja katedrala, koju je dao izgraditi biskup Đuro Patačić u 18. stoljeću, nakon oslobađanja od Osmanlija, nije odgovarala.²

Slika 1. Katedrala svetoga Petra u Đakovu

Izvor: <https://hkm.hr/>

² Damjanović, D., 2011., *Đakovačka katedrala*, Zbornik muzeja Đakovštine, Zagreb, str. 7.

1.2.2. Starogradska jezgra grada Vinkovaca

Vinkovačku starogradsku jezgru karakterizira barokni stil gradnje, koji prevladava na središnjem trgu grada. Šetnjom kroz staru gradsku jezgru najviše se ističe središnji trg nazvan Trg bana Josipa Šokčevića. U središtu trga nalazi se poznati spomenik Svetoga Trojstva. U tom dijelu grada je i crkva sv. Euzebija i Poliona, koja je također izgrađena u baroknom stilu te izaziva interes mnogih posjetitelja. Na trgu se nalazi i gradski park koji je nastao 1868. godine. Okružuju ga velike zgrade, od kojih je jedna posebno poznata. Riječ je o zgradi Brodske imovne općine koja odiše secesijskim stilom gradnje. Ugao zgrade poznat je po tome što se upravo ondje nalazi spomen-ploča Josipu Runjaninu, skladatelju hrvatske himne. U okolici parka nalazi se gotička crkva svetoga Ilije na Meraji, koja je jedan od najvažnijih spomenika (sl. 2).³

Slika 2. Gotička crkva svetoga Ilije na Meraji

Izvor: <https://www.visitvukovar-srijem.com/>

1.2.3. Starogradska jezgra grada Vukovara

Vukovar je jedan od najpoznatijih hrvatskih gradova, i to zbog događaja koji su ga pogodili za vrijeme Domovinskoga rata, tijekom kojega je povijesni dio grada

³ Srijem i Slavonija, 2022., *Barokna jezgra Vinkovaca*, dostupno na: <https://visitvukovar-srijem.com/hr/sto-vidjeti-i-doživjeti/kulturni-i-povijesni-turizam/gradske-znamenitosti/vinkovci/barokna-jezgra-vinkovaca,111.html>, pristupljeno 5. rujna 2022.

uništen i još se nije oporavio u potpunosti. Nedugo nakon reintegracije započinje obnova grada. Jako loše stanje i velika razaranja koja su ga zadesila dovela su do odluke da se jezgra grada upiše na popis sto najugroženijih spomeničkih lokaliteta na svijetu, a odluku o tome donio je međunarodni fond *World Monuments Watch*.⁴ Utjecaji rata mogu se uočiti i na sakralnoj baštini, preciznije na samostanu i na crkvi sv. Filipa i Jakova, koju je rat izrazito pogodio i uništio te je zbog toga renovirana (sl. 3). Danas su ta dva sakralna objekta uvrštena na popis zaštićenih spomenika kulture.

Izrazito upečatljiva i neobična pojava za grad koji je još u fazi renoviranja i revitalizacije vrlo je poznato monumentalno djelo historicističke arhitekture, *Grand hotel* (sl. 4), odnosno *Radnički dom*. Zgradu je prema projektu poznatoga arhitekta Vladimira Nikolića gradio veleposjednik Paunović za hotel od 1895. do 1897. godine. Uz ugostiteljske sadržaje hotel je posjedovao i kazališnu dvoranu. Kako je *Grand hotel* 1919. godine ponovno ponuđen na prodaju, radnici osnivaju Zadrugu *Radnički dom* i prodajom zadružnih udjela prikupljaju sredstva, kupuju *Grand hotel* i pretvaraju ga u *Radnički dom*.

Slika 3. Grand hotel

Izvor: <https://visitvukovar-srijem.com/hr/>

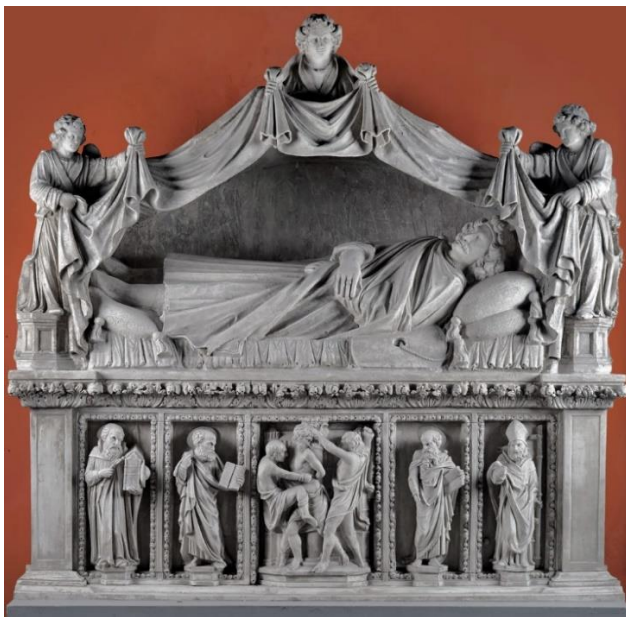
⁴ Projekt „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol“, 2022., *Vukovar – povijesna barokna jezgra grada*, dostupno na: <http://ilok-vukovar-vucedol.min-kulture.hr/O%20projektu/2>, pristupljeno 5. rujna 2022.

1.3. Starogradske jezgre primorske Hrvatske

Starogradske jezgre primorske Hrvatske obuhvaćaju dijelove Istre, Kvarnera i Dalmacije. U nastavku će se pozornost usmjeriti na one u Dalmaciji, odnosno na splitsku, šibensku, cavtatsku i dubrovačku starogradsku jezgru.

1.3.1. Starogradska jezgra grada Splita

Splitsku starogradsku jezgra karakteriziraju povijesne i kulturne znamenitosti, od kojih je najpoznatija Dioklecijanova palača, jedna od najznačajnijih i najočuvanijih građevina iz vremena antike.⁵ U splitskoj starogradskoj jezgri ističu se i nekadašnji benediktinski samostan, koji se proteže prema sjevernom dijelu grada, a tijekom povijesti u njemu je bila smještena vojska.⁶ Grad Split doživio je procvat u 15. stoljeću, odnosno u doba gotike. Posebno se mogu izdvojiti palača obitelji Papalić, sagrađena u 15. stoljeću, gotička zgrada u Bosanskoj ulici te oltar sakralne građevine, poznat kao *Oltar svete Staše* (sl. 4), djelo poznatoga graditelja Jurja Dalmatinca.⁷

Slika 4. Oltar svete Staše

Izvor: <https://gliptoteka.hazu.hr/>

⁵ Marasović, D., 2009., *Povijesna jezgra Splita*, Split, str. 32.

⁶ Ibidem, str. 36.

⁷ Ibidem, str. 19.

1.3.2. Starogradska jezgra grada Šibenika

Šibenik je jedini hrvatski grad s dva spomenika upisana na UNESCO-vu listu svjetske baštine: to su katedrala sv. Jakova i tvrđava sv. Nikole. Šibenik je najstariji hrvatski grad, koji su utemeljili naši predci tijekom razdoblja od 8. do 10. stoljeća. Grad se smjestio ispod utvrde svetoga Mihovila, gdje su nastale prve nastambe. Kasni srednji vijek donio je u kulturnom segmentu veliki procvat gradu, odnosno tada dolazi do intenzivnog razvoja umjetničke, graditeljske, književne i slikarske umjetnosti.⁸

Kad je riječ o graditeljskoj baštini, posebno se ističu fortifikacije i katedrala svetoga Jakova, čijoj gradnji je sudjelovao već spomenuti kipar Juraj Dalmatinac te sagradio neke od najljepših dijelova katedrale, tri apside, stupove s kapitelima te sakristiju i krstionicu.⁹ Od staroga dijela grada ističu se i biskupska palača sagrađena u 15. stoljeću u gotičkom stilu, u čijem se dvorištu nalazi veliki kip svetog Mihovila – simbol zaštitnika grada (sl. 5).¹⁰

Slika 5. Katedrala svetoga Jakova u Šibeniku

Izvor: <http://www.sibenska-biskupija.hr/>

⁸ Livaković, I., 2002., *Tisućljetni Šibenik*, Hrvatska, str. 61.

⁹ Ibidem, str. 63–64.

¹⁰ Ibidem, str. 71.

1.3.3. Starogradska jezgra grada Cavtata

Cavtat je jedan od najpoznatijih povijesnih gradova u Hrvatskoj, koji odiše srednjovjekovnim štihom (sl. 6). Među najpoznatijim atrakcijama su mauzolej obitelji Račić, jedne od najpoznatijih i najutjecajnijih obitelji, koji se nalazi na groblju svetog Roka. Prepoznatljiv je po gradnji, u kojoj prevladava brački kamen, koji se smatra vrlo cijenjenim materijalom u graditeljstvu. Mauzolej se sastoji od dviju karijatida, podnoga dijela na kojem se nalaze motivi četiriju evanđelista, glavnoga oltara te bočnih lađa.

Sljedeća značajna građevina, koja ujedno nosi i titulu spomenika kulture, jest kuća Vlaha Bukovca. Karakteriziraju je oslikani unutrašnji dijelovi zidova, a smatra se jednom od većih atraktivnosti u gradu. Vrlo vrijedan spomenik iz razdoblja renesanse jesu i Kneževi dvori, koji danas služe kao knjižnica te arhiv poznatoga doktora filozofije Baltazara Bogišića.¹¹

Slika 6. Grad Cavtat

Izvor: <https://visitdubrovnik.hr/hr/>

¹¹ Dubrovnik Rivijera, 2022., *Kultura – Dubrovnik i okolica*, dostupno na: <https://visitdubrovnik.hr/hr/atracije/kultura/#gradska-jezgra-cavtata>, pristupljeno 5. rujna 2022.

1.3.4. Starogradska jezgra grada Dubrovnika

Na temelju projekata obnove spomeničke baštine, još od davne 1980. godine, omogućeno je istraživanje većih arheoloških predjela unutar dubrovačke povijesne jezgre. Svrha je tih projekata primjena načela integralne zaštite kod arheološkoga nasljeđa, radi utvrđivanja modela revitalizacije i unaprjeđivanje već postojećega stanja. U dubrovačkoj starogradskoj jezgri prepoznati su suvremeni i povijesni modeli koji ilustriraju različite pristupe urbanističke integracije. Bitan je segment vrednovanja povijesni model zaštite benediktinskoga samostana (sl. 7) i crkva svete Marije na području Lokruma.

Na području Dubrovnika veliku ulogu imaju i renesansni perivoji čija posebnost proizlazi iz činjenice da su oblikovani u skladu s karakterističnim obilježjima ambijenta. U povijesti ih je bilo tristotinjak, dok ih je do danas ostalo samo nekoliko očuvanih. Razlog je tomu što ih je potrebno obnavljati prema nekadašnjemu izgledu, no, nažalost, dosljedna provedba u stvarnosti nije moguća. Upravo zbog toga mnogi su perivoji i ljetnikovci svedeni na arheološka nalazišta te su pregrađivani, napušteni i degradirani.¹²

Slika 7. Benediktinski samostan

Izvor: <https://zod.hr/>

¹² Šćitaroci, Obad, M., (ur.), 2017., *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, Zbornik radova, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, str. 50.

2. REVITALIZACIJA

U ovom poglavlju rada obradit će se pojam revitalizacije i neke od njezinih karakteristika te će biti navedeni ciljevi i glavna polazišta revitalizacije.

2.1. Pojam revitalizacije

Pojam revitalizacije može se protumačiti kao oživljavanje nečega zastarjelog i okorjelog ili drugim riječima *preporod*. Kad je u pitanju kulturno dobro, bitno je znati na pravilan i vjerodostojan način iskoristiti taj segment oživljavanja, kako bi kulturno nasljeđe dobilo neki novi i suvremeniji kontekst i samim time drukčiji pogled na samo kulturno dobro. Kako bi se na pravi način očuvale vrijednosti i bogatstvo naslijeđenoga, treba se osigurati vrijednost novih segmenata u tradicionalnom nasljeđu, kako bi jednoga dana upravo ti segmenti postali novim nasljeđem. Najvažnije pitanje kojim se revitalizacija bavi jest kako obnoviti zastarjelo i oronulo kulturno dobro te kako ga na pravovaljani način osuvremeniti. Bitno je pritom da se jezgra, odnosno srž nasljeđa koje se želi očuvati, ne bi smjela znatno promijeniti, kako baština ne bi izgubila svoju povijesnu i kulturnu prepoznatljivost.¹³

2.2. Glavni ciljevi revitalizacije

Revitalizacija je, kao što je prethodno navedeno, obnavljanje starih i zapuštenih kulturnih i povijesnih segmenata. Segment revitalizacije usmjerava se na obnovu, renovaciju, osuvremenjivanje te očuvanje zastarjelih dobara, a ključan je čimbenik očuvanje kulturnoga i tradicijskoga dobra za buduće generacije.

2.3. Polazišta za revitalizaciju starogradskih jezgri

Različita istraživanja i iskustvo mnogih gradova pokazuju da je revitalizacija povijesnih gradskih središta, iako ključna za održavanje društvenoga i kulturnoga integriteta mjesta te sprečavanje tzv. gentrifikacije i/ili muzealizacije, pa čak i njihova propadanja, izuzetno izazovan proces. Tome je više razloga: od visokih administrativnih troškova i ovisnosti o inicijativi javne uprave do upitne mogućnosti

¹³ Centar za industrijsku baštinu, 2022., *Revitalizacija kulturne i industrijske baštine*, dostupno na: <https://cib.uniri.hr/revitalizacija-kulturne-i-industrijske-bastine/>, pristupljeno 6. rujna 2022.

ostvarivanja pozitivnoga povrata na investiciju s gledišta privatnih investitora, visokih rizika ulaganja ili pak preferencije stanovništva za iseljenje u „nove i komforne“ stambene objekte.

U tom se smislu ističe da je revitalizaciji starogradskih jezgri nužno pristupiti cjelovito, odnosno da kvalitetna rješenja nije moguće ostvariti samo poticanjem komercijalnih ili poslovnih područja, već da je nužno i bavljenje društvenim, kulturnim i fizičkim aspektima života i stanovanja lokalnoga stanovništva.¹⁴

3. HRVATSKI POVIJESNI GRADOVI I NJIHOVA REVITALIZACIJA

Republika Hrvatska poznata je po svojim povijesnim i kulturnim dobrima te obiluje velikim brojem povijesnih gradova. U nastavku će biti riječi o nekoliko njih, odnosno o Osijeku, Petrinji, Požegi, Vukovaru i Samoboru.

3.1. Revitalizacija starogradske jezgre grada Osijeka

Osijek je 1687. godine oslobođen od Turaka, a godinu dana kasnije nastaje iznimno točan prikaz tadašnjega grada, prema kojemu se može vidjeti prostorna organizacija. Glavni dio naselja bio je utvrđen kamenim zidom s polukružnim kulama te velikim *šancem*¹⁵ s vodom koja je dolazila iz rijeke Drave.

Gradska jezgra bila je okružena naseljem, a veliki dio obrambenoga dijela tvorila je palisada, zapravo ograda nastala od zbijenih naoštrenih drvenih klipova zabijenih duboko ispod zemljine površine. Obnova utvrde započela je odmah po njezinoj obrani. Vrlo važan projekt obnove i moderniziranja pokrenuo je slavni graditelj Megrini, koji je prvi tvrđavi dao novi sjaj te sagradio bastione i trokutaste istake.¹⁶ Prilikom rekonstrukcije, Megriniju je vrlo bitan čimbenik bio sačuvati i održati taj izvorni

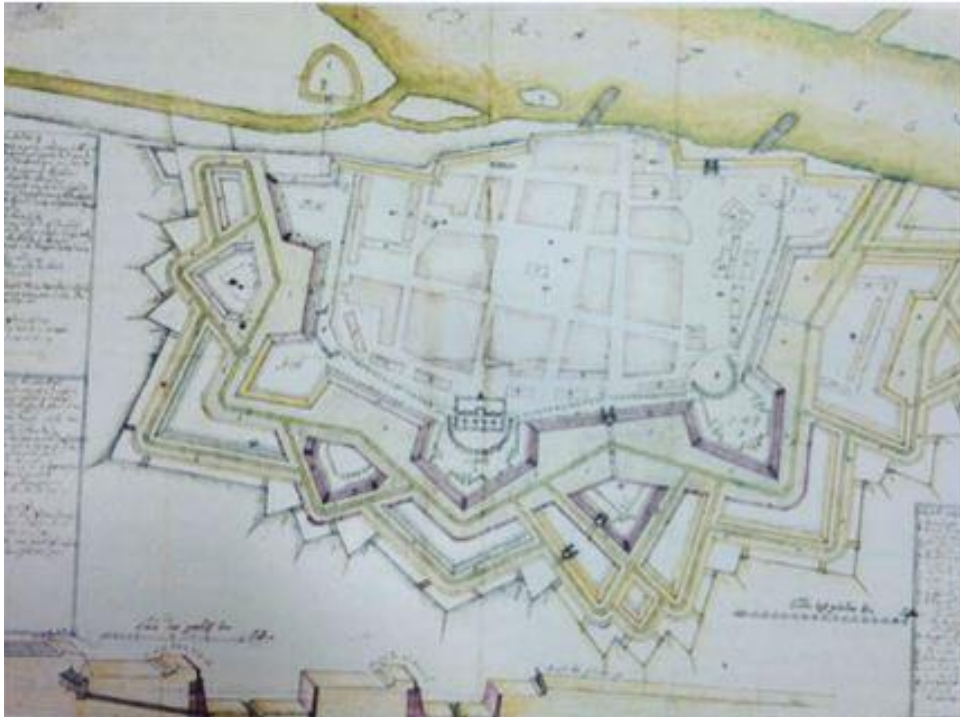
¹⁴ Interreg Central Europe, 2017., *Integrirani plan revitalizacije starogradske jezgre grada Buzeta*, Institut za turizam, Zagreb, dostupno na: https://www.buzet.hr/images/uploads/files/Integrirani_plan_revitalizacije_starogradske_jezgre_nacrtdf, pristupljeno 5. rujna 2022.

¹⁵ tip utvrđenja na poljanama, nalik rovu, sa svrhom defanzivnog borbenog sredstva, a napravljen je od zemlje.

¹⁶ Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, str. 134.

perimeter vanjskoga dijela naselja, ali kako je dolazilo do sve većeg širenja obrambenoga pojasa oko grada, taj prostor nije ni na koji način ostao očuvan.

Početak 18. stoljeća obilježila je gradnja nove utvrde, koja se nalazila na drugoj strani rijeke Drave i koja je bila zabilježena samo na posebnim nacrtima (sl. 8). Utvrda je bila iznimno velika, što dokazuje i činjenica da su se na uglovima nalazili polubastioni te veliki šanac.¹⁷

Slika 8. Projektni plan gradnje nove utvrde 1715. godine

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/>

3.2. Revitalizacija starogradske jezgre grada Petrinje

Povijesna priča ove utvrde započinje 1592. godine, u vrijeme kada Turci podižu utvrdu na predjelu desne strane rijeke Kupe, u blizini rijeke Petrinjčice. Smatra se da je utvrda bila izgrađena od drveta te da su uglove tvrđave krasile velike kule. Nova bastionska utvrda u Petrinji nastaje nakon borbi za Sisak i Petrinju, iz koje kršćanska

¹⁷ Nujić, P., 2014., *Izgradnja osječke vojne utvrde – Tvrđe*, stručni rad: Časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, Vol. 6 No. 6., str. 99.

vojska izlazi kao pobjednik. Nedugo nakon toga događaja upravo na tom mjestu gradi se nova bastionska utvrda.

Godinu 1596. obilježilo je razmatranje podizanja novoga grada nasuprot Petrinji, što u svibnju 1597. godine rezultira odlukom Hrvatskoga sabora o gradnji *fortuituma* Husarvara, za koji se planiralo da bude izgrađen s lijeve strane rijeke Kupe. Položaj na kojem je utvrda trebala biti izgrađena izrazito je visok, a plan gradnje bio je takav da se utvrda trebala sastojati od četiriju bastiona. Izgradnja je trajala punih deset godina.¹⁸

Novi projekt koji nosi naziv *Revitalizacija petrinjskog kraja* bazirat će se isključivo na istraživanju i revitalizaciji poznatih petrinjskih utvrda Klinac, Pecki i Čuntić. Sve tri utvrde prilikom izgradnje financirala je Zagrebačka biskupija te se smatraju dijelom obrambenog sustava. Navedene utvrde nalazile su se na odličnom položaju i imale bitnu ulogu u obrani grada.

Utvrda Klinac nalazi se na izrazito povoljnom položaju koji okružuju Moslavina, Slavonija, Zrinska gora te Petrova gora. Utvrda kružnoga oblika sagrađena je u mjestu Čuntić u Sisačko-moslavačkoj županiji, iznad protoka rijeke Petrinjačice. Utvrda pravokutnoga oblika uređena je iznad potoka Utinja, a prostor koji okružuje utvrdu okovan je velikim zidom koji je služio kako bi stanovništvo bilo na sigurnom za vrijeme nemilih događaja u gradu.¹⁹

Početak radova, odnosno početak obnove na utvrdi Klinac pokrenut je 2007. godine, a 2011. privedena su kraju neka od istraživanja unutrašnjega dijela te su svi radovi koji su se izvodili bili bazirani isključivo na obnovu izrazito velikih ruševnih dijelova. Ubrzo nakon toga nastao je projekt pod nazivom *Utvrde petrinjskog kraja* kojemu je cilj u što većoj mjeri promovirati vrijednosti kulturno-povijesnih vrednota navedenih utvrda. Cilj projekta koji povezuje obnovu, istraživanje i revitalizaciju je dugoročna održivost kulturno-turističkih proizvoda.²⁰

¹⁸ Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, str. 140.

¹⁹ Hrvatski restauratorski zavod, 2022., *Projekt – Utvrde petrinjskog kraja*, dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/djelatnosti/konzerviranje-restauriranje/kopnena-arheologija/1074-projekt-rutvrde-petrinjskog-kraja>, pristupljeno 5. rujna 2022.

²⁰ Ibidem.

3.3. Revitalizacija starogradske jezgre grada Požege

Nedugo nakon oslobođenja od turske vlasti, 1687. godine, u doba kada je vladala velika nesigurnost u državi, utvrđuje se grad Požega. Krajem navedene godine gradu je dodijeljena isprava *retrenchment*. Iz nacрта grada Požege nastalog u to vrijeme jasno se može vidjeti prikaz bastionske strukture (sl. 9).

Prilikom promatranja tlocrta grada može se vidjeti dio urbanog područja za koje se pretpostavlja da je nekada služilo kao prostor namijenjen naseljavanju stanovništva. Na pojasu utvrde ustanovljeni su brojni lomovi i oštećenja, ali su se na mnogo mjesta mogli uočiti polubastioni i veliki dio od četiriju bastiona.²¹

Slika 9. Tlocrt grada Požege

Izvor: Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, str. 145.

²¹ Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, str. 144.

3.4. Revitalizacija starogradske jezgre grada Vukovara

Grad Vukovar poznat je nažalost po velikim i razornim uništenjima koja su ga pogodila za vrijeme Domovinskoga rata. Obnova razrušenoga grada započela je nedugo nakon procesa reintegracije, što je rezultiralo upisom Vukovara na listu izrazito ugroženih svjetskih spomeničkih lokaliteta. Glavni pokretač toga procesa bio je poznati međunarodni fond *World Monuments Watch*.

Kada je riječ o revitalizaciji užega centra grada, radi se o tri modela obnove, odnosno o modelu obnove očišćenih povijesnih građevina klasičnom konzervatorsko-restauratorskom metodom, faksimilskom rekonstrukcijom, ako bi slučajno došlo do cjelovitoga uništenja kulturnoga dobra te suvremenom interpolacijom. Veliki gradski dio revitaliziran je konzervatorsko-restauratorskom metodom.

Poznata Ulica svetoga Franje jedna je od glavnih ulica grada, smještena je u produžetku mosta, a proteže se preko rijeke Vuke. Na dijelu gdje se danas nalazi most u povijesna vremena rijeka Vuka bila je premoštena skelom, a razlog tomu bio je vojni pohod Sulejmana II., koji je na tom mjestu dao izgraditi most. Barokni most izgrađen je krajem 18. stoljeća te se sastojao od devet velikih lukova, a srušen je 1932. godine. Upravo su zbog iznimno povoljnoga i značajnoga položaja u toj ulici smješteni neki od najstarijih i najcjenjenijih građevinskih objekata, koji su vrlo često viđeni na današnjim vukovarskim razglednicama. Građevine su izgrađene u nekoliko stilova, a najviše se ističe barokni način gradnje.

Do danas je kroz projekte revitalizacije završena obnova jedanaest gradskih kuća. Obnovi je prethodilo vrlo detaljno i precizno pregledavanje i istraživanje posebne dokumentacije, starih razglednica itd.

Provedena su i konzervatorsko-restauratorska istraživanja, kako bi se potvrdile građevne faze. Izrađeni su i precizni snimci trenutnoga stanja, a nakon pregleda kuća i utvrđivanja načina obnove, obnovi se pristupilo pojedinačno te su za svaku kuću izrađeni posebni nacrti obnove.²²

²² Projekt „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol“, 2022., Vukovar – povijesna barokna jezgra grada, dostupno na: <http://ilok-vukovar-vucedol.min-kulture.hr/O%20projektu/2>, pristupljeno 5. rujna 2022.

3.5. Revitalizacija starogradske jezgre grada Samobora

Grad Samobor i njegova povijesna jezgra datira još iz srednjega vijeka te slovi kao izrazito očuvan grad kontinentalnoga dijela Hrvatske (sl. 10). Najjuži prostor povijesne jezgre i danas ima ulogu gradskoga središta – sjedište gradskoga poglavarstva i ostalih službi, muzeja, turističke zajednice, hotela, tržnice, ugostiteljskih objekata itd. Cilj održavanja, zaštite i obnove povijesne jezgre Samobora očuvanje je njezina prostornoga, graditeljskoga i funkcionalnoga integriteta. Osim očuvanja ključni su elementi kulturni i prostorni identitet grada te sadržaji koji dodatno omogućuju njegovu vitalnost prostora.

Dodjelom titule *Slobodnog kraljevskog trgovišta* 1242. godine Samoboru su formalno priznata prava slobodnoga kraljevskog grada, što je odredilo njegov daljnji gospodarski, urbani i prostorni razvoj. Središte grada vezano uz Trg kralja Tomislava karakterizira vitalnost i uređenost, međutim njegova druga povijesna jezgra, smještena u podnožju Starog grada, Taborec te ulice Gornji kraj i Starogradska, pokazuju potpuno nešto drugo – višegodišnje neodržavanje arhitekture te zapušteno i ruševno stanje.

Ciljevi revitalizacije samoborske povijesne jezgre usredotočuju se na raznolike funkcije. Ponajprije se planira omogućiti kvaliteta života lokalnog stanovništva, tako da neće biti narušen prepoznatljiv karakter grada. Naime, strateški pristup novom urbanom razvoju, recikliranju i obnovi najvrjednijega gradskog područja zahtijeva cjelovitu i dobro osmišljenu dugoročnu viziju razvoja grada, a planira se na način da se prihvate sva načela održivosti te da se urbana obnova poveže s gospodarskim, socijalnim i kulturnim potrebama stanovnika i potrošača prostora. U taj projekt uključeno je i uređenje povijesnih i nedovršenih dijelova grada te razvijanje kulturno-povijesnoga identiteta grada novim urbanim aktivnostima.²³

²³ Krezić, D., Bilušić, B., 2011., *Uloga planiranja i upravljanja procesima obnove povijesnog grada – primjer Samobora*, Međunarodni znanstveno-stručni skup, Ivanić-Grad, str. 7.

Slika 10. Stari grad Samobor

Izvor: <https://blog.dnevnik.hr/>

4. STUDIJA SLUČAJA: REVITALIZACIJA BRODSKE TVRĐAVE

U zaključnom dijelu ovog završnog rada biti će prikazana studija slučaja: revitalizacija brodske tvrđave. Brodska tvrđava primjer je značajne kulturno-povijesne građevine koja se nalazi u Slavonskom Brodu. Osim što ima veoma bitnu ulogu glede kulturnoga identiteta, ona je i simbol samoga grada. Brodska tvrđava u Slavonskom Brodu jedna je od najvećih tvrđava u Republici Hrvatskoj i među većima u Europi. Ona danas ima važnu ulogu kao spomenik nulte kategorije te je ujedno i u procesu upisa na UNESCO-ovu listu svjetske kulturne baštine.

Građena je u razdoblju od 1715. do 1784. godine, a ukupna površina iznosila je dva kvadratna kilometra. Sagradio je je princ Eugen Savojski, a nalazila se, s jedne strane, između grada tvrđave u Staroj Gradišci i, s druge strane, između grada Osijeka, Petrovaradina i izuzetno urušenoga grada Rača.

4.1. Obnova tvrđave i uključivanje u život grada

Slavonski Brod se od samog nastanka grada mogao pohvaliti povoljnim strateškim položajem. Upravo zbog takvog položaja, na granici s Bosnom i Hercegovinom, izazvao je iznimnu zainteresiranost vojnih velikana. To je bio i razlog gradnje vojne utvrda u Slavonskom Brodu, današnje Tvrđave.²⁴

Razvoj grada stagnirao je zbog posebnih interesa vojske i tvrđave. Do preokreta dolazi 1994. godine, kada Ministarstvo obrane Republike Hrvatske odlučuje Slavonskom Brodu dodijeliti taj kompleks. Iste godine gradsko poglavarstvo odradilo je nekoliko konzultacija kojima je trebalo doći do najpovoljnijega i najprihvatljivijega plana revitalizacije. Na kraju, nakon mnoštva prijedloga, odobrena je koncepcija integralne konzervatorsko-urbanističko arhitektonske obnove, koju je predložilo projektno poduzeće pod nazivom *SAM N. P.P.* iz Zagreba.²⁵ Prije svega, bilo je potrebno izvršiti cjelokupni proces razminiranja kompletnoga kompleksa te nakon toga ukloniti svu vegetaciju koja bi mogla smetati prilikom obnove.

²⁴ Leder, I., 1997., *Projekt obnove tvrđave u Slavonskom Brodu*, Zagreb, str. 155.

²⁵ Kljajić, J., 1998., *Brodska Tvrđava*, Slavonski Brod, str. 157.

Temelje razrušene kapelice svete Ane iskopale su stručne osobe zaposlene u Muzeju Brodskog Posavlja te su tom prilikom proučili velik dio kavalira, zvonik i još nekoliko područja na prostoru tvrđave.

4.2. Konzervatorsko-urbanistička studija revitalizacije tvrđave u Slavonskom Brodu

Konzervatorsko-urbanističku verziju revitalizacije brodske tvrđave u Slavonskom Brodu prvi je započeo Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu prošloga stoljeća, odnosno na samom početku sedamdesetih godina. Tadašnja studija provedena na ponekim segmentima tvrđave bila je tek djelomično obrađena.

Osnovni i glavni cilj bio je pronalaženje najpovoljnijih mogućnosti kojima bi se omogućila vjerodostojna očuvanost i zaštićenost tvrđave. Unutar glavnoga dijela tvrđave planiraju se tri najvažnije sadržajne grupe:

- Kulturno-obrazovni sadržaji;
- Društveno-poslovni i javni sadržaji;
- Sportsko-rekreativni sadržaji.

Veći dio tih sadržaja nalazi se u povijesnom dijelu građevine.²⁶

Prema shemama obnove i revitalizacije tvrđave u centru, odnosno najvrjednijem dijelu kompleksa namjeravano je izgraditi smještajne kapacitete nadopunjene mnoštvom kulturnih i obrazovnih segmenata kao što su knjižnice, čitaonice, galerije itd. (sl. 11). I u ostalim dijelovima tvrđave planirane su razne kulturne aktivnosti. Na tim mjestima organizirale bi se razne funkcije koje gradu nedostaju, kao što su baze raznolikih klubova i poslovnih prostora.

²⁶ Muzej Brodskog Posavlja, 1994. *Tvrđava Brod*, Zavod za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, Zagreb, str. 16.

Slika 11. Prikaz konzervatorske koncepcije namjene površina

Izvor: Muzej Brodskog Posavlja, 1994. *Tvrđava Brod*, Zavod za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, Zagreb, str. 17.

Prvi odsjek, prikazan na slici 11, odnosi se na kulturno-obrazovnu funkciju, u koju se ubrajaju svi dijelovi naznačeni crvenom bojom:

- muzejsko-galerijski i ostali izložbeni prostori,
- muzejsko-galerijsko prodajni prostor s radionicama,
- izložbeno-galerijski prostor,
- dio lijevoga paviljona,
- sportsko-rekreativne i društvene igre,
- društveni i poslovni prostori,
- klupski prostori,
- raznovrsni hoteli i ugostiteljski sadržaji.

4.3. Revitalizacija unutar brodske tvrđave

U sljedećim potpoglavljima bit će riječi o revitaliziranim dijelovima unutar tvrđave, koji uključuju kapelicu svete Ane, zgradu Klasične gimnazije, mali časnički paviljon, „Kapelanov stan“, kavalir te planirani projekt izgradnje zvjezdarnice.

4.3.1. Revitalizacija kapelice svete Ane

Akcijski plan razvoja turizma u Slavonskom Brodu uključio je i kapelicu svete Ane (sl. 12) koja se nalazi u samom središtu tvrđave, a čija se površina želi obogatiti sadnjom drveća. Projekt je još na čekanju te se ubrzo očekuje njegova konačna realizacija.

Slika 12. Kapelica svete Ane

Izvor: autorica rada

4.3.2. Obnova zgrade Klasične gimnazije

Obnova tvrđave Brod kao kulturnoga dobra od nacionalnoga značenja počela je 1995., kada je grad preuzeo tvrđavu od Ministarstva obrane. Prve su obnovljene zgrade slavonske vojarne, današnje Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti (sl. 13). Zgrada Klasične gimnazije, tadašnje vojarne, relativno je dobro očuvana. Projekt obnove rađen je u smislu izgradnje eko-škole, prilikom čega su bili korišteni isključivo prirodni materijali. Stropovi su izgrađeni od velikih drvenih greda, obnovljenih uglavnom izvornom opekrom baroknoga formata, jer je u okolini bilo dovoljno takvoga materijala koji se kvalitetno mogao iskoristiti. Popločenje ispred ulaza napravljeno je od šiploškoga kamena, koji je bio sastavni dio tvrđave. Potkrovlje je pretvoreno u polivalentni prostor s velikom gimnastičkom dvoranom.

Slika 13. Današnji izgled Klasične gimnazije fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti

Izvor: <http://gimnazija-framarijanelanosovica.hr/>

4.3.3. Revitalizacija zgrade *malog časničkog paviljona*

Sljedeća zgrada koja se obnavljala bila je zgrada *malog časničkog paviljona*. Ona je osamdesetih godina 20. stoljeća bila već rekonstruirana te uređena kao vojnički dom – klub. Danas se u zgradi nalazi glazbena škola.

4.3.4. Revitalizacija zgrade *Kapelanov stan*

Zgrada *Kapelanova stana* izmijenjena je i dograđena, kako bi mogla poslužiti suvremenoj svrsi (sl. 14). Isprva se ondje nalazio ured Turističke zajednice grada Slavenskog Broda, a danas taj prostor koristi ugostiteljski objekt.

Slika 14. Prikaz Kapelanova stana

Izvor: <http://brod-turist.hr/>

4.3.5. Revitalizacija kavalira

Najznačajnija građevina u brodskoj tvrđavi je kavalir, masivni objekt u obliku zvijezde, koji se nalazi u središnjem dijelu. Obnovljen je prema izvornom izgledu: sastojao se od grudobrana napravljenih od zemljanih naboja. Do danas je revitalizirana jedna šestina kavalira, točnije dio galerije Ružić, koji je pod upravom galerije Slavenskoga Broda. Proteklih godina europskim fondovima pored Galerije *Ružić* obnovljen je sjeverozapadni dio kavalira u tzv. *Kuću tambure* i nedavno je završena obnova zapadnoga dijela sjevernoga kavalira, koji će poslužiti za gradske potrebe.

Kavalir je izgrađen iz praktičnih razloga i zbog vojno-strateških planova. Dijelovi tvrđave koji se nalaze u središnjem dijelu, zbog izrazito nesigurne gradnje bili su glavna

meta napada neprijateljske vojske. Upravo je izgradnja kavalira nastojala reducirati mnoge nedostatke ranije gradnje, koji su se najviše očitovali u manjku skladišta i skloništa za vrijeme napada (sl. 15 i 16).²⁷

Slika 15. Revitalizirani dio kavalira

Izvor: autorica rada

²⁷ Kljajić, J., 1998., *Brodsko Tvrđava*, Slavonski Brod, str. 124–125..

Slika 16. Dio obnovljenoga dijela kavalira

Izvor: autorica rada

4.3.6. Izgradnja zvjezdarnice

Projekt revitalizacije tvrđave Brod uključuje i izgradnju zvjezdarnice. Ovaj originalni edukativni projekt trebao bi unaprijediti obrazovnu, turističku i kulturnu ponudu Slavonskog Broda.

Projektom se omogućava brodskom astronomskom društvu još bolji i kvalitetniji pogled k nebu, prema proučavanju i promatranju zvijezda, dok se stanovnicima grada pruža atraktivni doživljaj gradskog neba (sl. 17). Zvjezdarnica će imati pomični krov te tri terenska teleskopa, kako bi se posjetiteljima omogućio poseban doživljaj.²⁸

Slika 17. Prikaz buduće zvjezdarnice Slavonskoga Broda

Izvor: <https://www.slavonski-brod.hr/>

²⁸ Grad Slavonki Brod, 2022., *Zvjezdarnica Brod – buduća gradska atrakcija*, dostupno na: <https://www.slavonski-brod.hr/mandatno-izvjesce/11280-9-5-zvjezdarnica-brod-buduca-gradska-atrakcija>, pristupljeno 5. rujna 2022.

4.3.7. Izgradnja zgrade botaničkoga vrta

Još jedan od noviteta u Slavonskom Brodu bit će botanički vrt unutar brodske tvrđave, s uređenim šetnicama, biciklističkim stazama i odgovarajućom rasvjetom. Sam vrt zauzimat će dvije do tri tisuće kvadratnih metara te će na tom prostoru biti zasađene rijetke vrste biljaka. Projekt je u fazi realizacije i traženja modaliteta financiranja. Od Damira Klaića, pročelnika gradskog odjela za graditeljstvo, od kojega smo zatražili službenu informaciju o aktualnim projektima, saznajemo da će upravo će botanički vrt biti najveća turistička atrakcija Slavenskoga Broda.

4.3.8. Istraživanje stavova ključnih dionika

U sklopu izrade završnog rada provedeno je istraživanje stavova ključnih dionika te su intervjuirani Damir Klaić, pročelnik gradskog odjela za graditeljstvo i predstavnica Turističke zajednice Slavenskoga Broda Vera Pudić.

Ispitanici ističu da je bilo izrazito teško pokrenuti obnovu s kojom se krenulo za Domovinskoga rata, a i neposredno poslije rata bilo je dosta oprečnih mišljenja. Međutim, svi su kasnije prihvatili tvrđavu kao integralni dio grada, spomenik najviše kategorije i biser barokne fortifikacije. Tvrđava Brod barokna je tvrđava iz 18. stoljeća (S. Vauban) i sve do Domovinskoga rata bila je u posjedu vojske. Od 1993. godine tvrđavom gospodari grad Slavonski Brod i od tada se planira obnova tvrđave pod sloganom „Arhitektura rata za arhitekturu mira“ s obzirom na to da tvrđava nije bila infrastrukturom vezana za grad i svi su sadržaji imali isključivo fortifikacijsku ulogu, navodi sugovornica iz Turističke zajednice.

Ključni dionik u revitalizaciji je grad, koji odlučuje i provodi obnovu. Tvrđava zauzima preko trideset hektara, među najvećima je u Europi i jedna od rijetkih koja ima sačuvanu izvornu formu (čuvani zid iznosio je 2150 metara). Idejna rješenja izradio je Studio Branke Kaminski i dvojac Uzelac – Lončarić, u suradnji s Institutom za povijest. Prve radove izvela je Vodoprivreda, otkopavanjem tvrđavskoga otkopa, a najveći zamah u obnovi bio je 2004. godine. Sukcesivno se obnavljaju zgrade – u zapadni dio kavalira na 1800 kvadratnih metara smještena je suvremena galerija kipara Branka Ružića, Gradska uprava nalazi se u Časničkom paviljonu, dok je vojarna sada pretvorena u Klasičnu gimnaziju. Izgrađena je i crkva svete Ane po uzoru na originalni

projekt iz 18. stoljeća, u kući zapovjednika glazbena je škola, a kortina na zapadnom dijelu uređena je za turističke sadržaje kao popratni dio programa *Living history*. Tu se nalazi i Muzej tambure, koji se uskoro seli u dio Kavalira čija je daljnja obnova u tijeku. Izvođače radova bira Grad.

Prilikom obnove svakako je bila najzahtjevnija sanacija i revitalizacija stambenih dijelova, jer su dugo bili devastirani i izvan upotrebe. Vlaga je svakako najveći problem i zahtijeva dugoročno rješenje, jer suvremeni sadržaji kao što su muzejska građa i umjetnine ne smiju biti izloženi kapilarnoj vlazi. Zadnji građevinski pothvat bio je 1777. godine, a početak gradnje započeo je prije tristo godina. Naši sugovornici izrazili su nadu da neće trebati toliko vremena da se Tvrđavi vrati izvorni izgled. Smatraju, s druge strane, da je to svakako moguće i da je princip održivoga razvoja apsolutno primjenjiv, naročito s turističkoga aspekta.

Predstavnica turističke zajednice ukazala je i na velik potencijal interpretacije lokalne baštine i tvrđave Brod, kao carske, pogranične zvjezdaste fortifikacije koja nije imala „slabu točku“, nikada nije napadnuta te je lokalni dionici i dalje smatraju „neosvojivom“. Predstavnici ključnih dionika zaključuju da se nadaju da će tvrđava, ne samo kao turistička atrakcija, već i kao mjesto okupljanja lokalne zajednice, opstati i fascinirati i u narednim stoljećima, jer je uspjela nadživjeti graditelje i svrhu za koju je izgrađena.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje ukazalo je na velik kulturno-turistički potencijal adekvatne revitalizacije starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova, a posebno brodske Tvrđave. U radu su predstavljene neke od najpoznatijih starogradskih jezgri kontinentalnoga i primorskoga dijela Hrvatske, gradova Đakovo, Vinkovci, Vukovar, Splita, Šibenika i Dubrovnika. Kroz studiju slučaja posebno je prikazan proces revitalizacije tvrđave Brod, jedne od najvećih utvrda u Europi, koja je dijelom uspješno obnovljena, dok se završetak obnove kompletnoga kompleksa planira u budućnosti. Međutim, bez obzira na taj segment, tvrđava već funkcionira kao mjesto okupljanja lokalne zajednice i kulturno-turistička atrakcija, a posjetitelji imaju pristup obnovljenim i revitaliziranim dijelovima.

Zbog povoljnoga položaja u gradu, zanimljivosti kojima obiluje te objektima, novitetima i atraktivnostima koji su predviđeni aktualnim projektima, tvrđava će postati još popularniji i posjećeniji kulturni i turistički prostor u Slavonskom Brodu. Iz tog razloga za grad je jako bitna adekvatna promocija i pozitivne reakcije turista, kako bi se privukao što veći broj posjetitelja zainteresiranih upravo za takav kulturni i povijesni oblik turizma.

Sumirajući navedeno, može se zaključiti kako je hipoteza koja je postavljena u radu („Revitalizacija starogradskih jezgri doprinosi kvaliteti života lokalnoga stanovništva i zadovoljstvu gostiju, a održivi kulturni turizam može pomoći u procesu revitalizacije“) prihvaćena. Predstavljanjem uspješnih primjera i modela revitalizacije starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova kroz studiju slučaja Slavnskoga Broda, odnosno brodske Tvrđave ujedno je ispunjena i svrha rada. Ograničenje rada predstavlja mali uzorak ispitanika, odnosno predstavnika ključnih dionika, tako da je preporuka i plan autorice nastaviti istraživanje, koje će obuhvatiti i ostale predstavnike ključnih dionika.

LIITERATURA

Knjige:

1. Damjanović, D., 2011., *Đakovačka katedrala*, Zbornik muzeja Đakovštine, Zagreb
2. Kljajić, J., 1998., *Brodsko Tvrđava*, Slavonski Brod
3. Krezić, D., Bilušić, B., 2011., *Uloga planiranja i upravljanja procesima obnove povijesnog grada - primjer Samobora*, Međunarodni znanstveno-stručni skup, Ivanić-Grad
4. Leder, I., 1997., *Projekt obnove tvrđave u Slavonskom Brodu*, Zagreb
5. Livaković, I., 2002., *Tisućljetni Šibenik*, Hrvatska
6. Marasović, D., 2009., *Povijesna jezgra Splita*, Split
7. Muzej broskog posavlja, 1994. *Tvrđava Brod*, Zavod za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, Zagreb.
8. Šćitaroci, Obad, M., (ur.), 2017., *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, Zbornik radova – Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
9. Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Časopisi:

1. Nujić, P., 2014., *Izgradnja osječke vojne utvrde – Tvrđe*, stručni rad: Časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, Vol. 6 No. 6.
2. Pulido-Fernandez, J., (ur.), 2014., *Turizam kao instrument gospodarskog razvoja*, turizam: stručni časopis za turistička pitanja, 62(3), str. 321–334.

Internetski izvori:

1. Centar za industrijsku baštinu, Revitalizacija kulturne i industrijske baštine
(Izvor: <https://cib.uniri.hr/revitalizacija-kulturne-i-industrijske-bastine/>, pristupljeno 6. rujna 2022.)
2. Dubrovnik Rivijera, *Kultura – Dubrovnik i okolica*

(Izvor: <https://visitdubrovnik.hr/hr/atrakcije/kultura/#gradska-jezgra-cavtata>, pristupljeno 5. rujna 2022.)

3. Grad Slavonski Brod, 2022., Zvezdarnica Brod – buduća gradska atrakcija, dostupno na: <https://www.slavonski-brod.hr/mandatno-izvjesce/11280-9-5-zvezdarnica-brod-buduca-gradska-atrakcija>, pristupljeno 5. rujna 2022.

4. Hrvatski restauratorski zavod, *Projekt – Utvrde petrinjskog kraja*

(Izvor: <https://www.hrz.hr/index.php/djelatnosti/konzerviranje-restauriranje/kopnena-arheologija/1074-projekt-rutvrde-petrinjskog-kraja>, pristupljeno 5. rujna 2022.)

5. Interreg Central Europe, *Integrirani plan revitalizacije starogradske jezgre grada Buzeta*

(Izvor:

https://www.buzet.hr/images/uploads/files/Integrirani_plan_revitalizacije_starogradsk_e_jezgre_nacrt.pdf, posjećena 5. rujna 2022.)

6. Projekt „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol“, *Vukovar – povijesna barokna jezgra grada*

(Izvor: <http://ilok-vukovar-vucedol.min-kulture.hr/O%20projektu/2>, pristupljeno 5. rujna 2022)

7. Srijem i Slavonija, *Barokna jezgra Vinkovaca*

(Izvor: <https://visitvukovar-srijem.com/hr/sto-vidjeti-i-doživjeti/kulturni-i-povijesni-turizam/gradske-znamenitosti/vinkovci/barokna-jezgra-vinkovaca,111.html>, pristupljeno 5. rujna 2022.)

POPIS PRILOGA

Slika 1. Katedrala svetog Petra u Đakovu

Izvor slike: <https://hkm.hr/sakralna-bastina/katedrala-sv-petra-u-dakovu/>

Slika 2. Gotička crkva svetog Ilije na Meraji

Izvor slike: <https://www.visitvukovar-srijem.com/>

Slika 3. Grand hotel

Izvor: [https://visitvukovar-srijem.com/hr/sto-vidjeti-i-doživjeti/kulturni-i-povijesni-turizam/gradske-znamenitosti/vukovar/radni%C4%8Dki-dom-\(-grand-hotel\),431.html](https://visitvukovar-srijem.com/hr/sto-vidjeti-i-doživjeti/kulturni-i-povijesni-turizam/gradske-znamenitosti/vukovar/radni%C4%8Dki-dom-(-grand-hotel),431.html)

Slika 4. Oltar svete Staše

Izvor: <https://gliptoteka.hazu.hr/unesco/split.html>

Slika 5. Katedrala svetoga Jakova

Izvor: <http://www.sibenska-biskupija.hr/katedrala-svetog-jakova/naslovnica/>

Slika 6. Grad Cavtat

Izvor: <https://visitdubrovnik.hr/hr/atraccije/kultura/#gradska-jezgra-cavtata>

Slika 7. Benediktinski samostan

Izvor: https://zod.hr/obnova_dubrovnika/benediktinski-samostan-i-maksimilijanov-ljetnikovac-na-lokrumu/

Slika 8. Projektni plan gradnje nove utvrde 1715. godine

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/file/271857>

Slika 9. Tlocrt grada Požege

Izvor: Žmegač, A., 2000., *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Golden marketing – Institut za povijest umjetnosti, str. 145.

Slika 10. Stari grad Samobor

Izvor: <https://blog.dnevnik.hr/justthepine/2012/04/1630730418/stari-grad-samobor-ukratko.html?page=blog&id=1630730418&subpage=0&subdomain=justthepine>

Slika 11. Prikaz konzervatorske koncepcije namjene površina

Izvor: Cafuta, I., Hoffmann, J., 1994., *Osnivač Muzeja Brodskog Posavlja*, Slavonski Brod, str 78.

Slika 12. Kapelica svete Ane

Izvor: Autorica rada

Slika 13. Današnji izgled Klasične gimnazije fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti

Izvor: <http://gimnazija-framarijanalanosovica.hr/2020/12/04/25-ti-je-godina-klasicna-gimnazija-fra-marijana-lanosovica-s-pravom-javnosti/>

Slika 14. Prikaz Kapelanova stana

Izvor: <http://brod-turist.hr/kapelanov-stan/>

Slika 15. Revitalizirani dio kavalira

Izvor: autorica rada

Slika 16. Dio obnovljenog dijela kavalira

Izvor: autorica rada

Slika 17. Prikaz buduće zvjezdarnice grada Slavanskoga Broda

Izvor: <https://www.slavonski-brod.hr/mandatno-izvjesce/11280-9-5-zvjezdarnica-brod-buduca-gradska-atrakcija>

PRILOZI

Prilog 1. Intervju s predstavnicom Turističke zajednice grada Slavenskog Broda
Verom Pudić

1. Kako je došlo do realizacije projekta obnove tvrđave?

Tvrđava Brod barokna je tvrđava iz 18. stoljeća (S. Vauban) i sve do Domovinskoga rata bila je u posjedu vojske. Od 1993. godine tvrđavom gospodari grad Slavonski Brod i od tada se planira obnova tvrđave pod sloganom „Arhitektura rata za arhitekturu mira“ s obzirom na to da tvrđava nije bila infrastrukturom vezana za grad i svi sadržaji imali su isključivo fortifikacijsku ulogu.

2. Koliko je vremena trebalo da se pokrene obnova?

Bilo je izrazito teško pokrenuti obnovu jer je bilo vrijeme rata, a i neposredno poslije rata bilo je dosta oprečnih mišljenja. Međutim, svi su kasnije prihvatili tvrđavu kao integralni dio grada, spomenik najviše kategorije i biser barokne fortifikacije.

3. Tko sudjeluje u obnovi tvrđave?

Grad odlučuje i provodi obnovu. Tvrđava sada zauzima preko trideset hektara, među najvećima je u Europi i jedna od rijetkih koja ima sačuvanu izvornu formu (čuvani zid iznosio je 2150 metara). Idejna rješenja izradio je Studio Branke Kaminski i dvojac Uzelac – Lončarić u suradnji s Institutom za povijest.

Prve radove izvela je vodoprivreda, otkopavanjem tvrđavskoga otkopa, a najveći zamah u obnovi bio je 2004. godine. Sukcesivno se obnavljaju zgrade – u zapadni dio kavalira na 1800 kvadratnih metara smještena je suvremena galerija kipara Branka Ružića, Gradska uprava nalazi se u Časničkom paviljonu, dok je vojarna sada pretvorena u Klasičnu gimnaziju. Izgrađena je i crkva svete Ane po uzoru na originalni projekt iz 18. stoljeća, u kući zapovjednika glazbena je škola, a kurtina na zapadnom dijelu uređena je za turističke sadržaje kao popratni dio programa *Living history*. Tu se nalazi i Muzej tambure koji se uskoro seli u dio Kavalira čija je daljnja obnova u tijeku. Izvođače radova bira Grad, a koliko apliciraju na europske fondove, nije mi poznato.

4. Koji dio zahtijeva najviše pozornosti prilikom obnove?

Svakako je najzahtjevnija sanacija i revitalizacija stambenih dijelova jer su dugo bili devastirani i izvan upotrebe, vlaga je svakako najveći problem i zahtijeva dugoročno rješenje jer suvremeni sadržaji kao što su muzejska građa i umjetnine ne smiju biti izloženi kapilarnoj vlazi.

5. Kada se može očekivati kraj obnove tvrđave?

Zadnji građevinski pothvat bio je 1777. godine, a početak gradnje započeo je prije tristo godina. Nadam se da neće trebati toliko vremena da joj se vrati izvorni izgled. To je svakako moguće, princip održivoga razvoja apsolutno je primjenjiv, naročito s turističkoga aspekta.

6. Možete li mi reći još nešto zanimljivo što se tiče tvrđave?

Nisam objektivna jer u dugogodišnjoj praksi interpretatorice kulturne baštine svakako sam „inficirana“ i fascinirana tvrđavom Brod. Bila je carska, pogranična zvjezdasta fortifikacija koja nije imala „slabu točku“, nikada nije napadnuta te je i dalje smatram „neosvojivom“. Nadam se da će opstati i fascinirati i u narednim stoljećima jer je uspjela nadživjeti graditelje i svrhu za koju je izgrađena.

SAŽETAK

Tema ovog završnoga rada je revitalizacija starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova. Provedenim istraživanjem na studiji slučaja brodske Tvrđave, potvrđena je polazna hipoteza, da revitalizacija starogradskih jezgri doprinosi kvaliteti života lokalnoga stanovništva i zadovoljstvu gostiju, a održivi kulturni turizam može pomoći u procesu revitalizacije. Predstavljanjem uspješnih primjera i modela revitalizacije starogradskih jezgri hrvatskih povijesnih gradova kroz studiju slučaja Slavnskoga Broda, odnosno brodske Tvrđave ujedno je ispunjena i svrha rada. Autorica je u radu provela istraživanje intervjuiranjem ključnih dionika, koje je ukazalo na izniman razvojni potencijal održivog kulturnog turizma u Slavnskom Brodu kroz revitalizaciju jedinstvene baštine lokalne starogradske jezgre, odnosno brodske tvrđave, kao najvrjednijega gradskoga područja.

Ključne riječi: starogradske jezgre, povijesni gradovi, povijest, revitalizacija, identitet, kulturna baština

SUMMARY

The theme of this final thesis is the revitalization of the old town cores of Croatian historical cities. The research carried out on the case study of the Brod Fortress confirmed the initial hypothesis that the revitalization of the old town centers contributes to the quality of life of the local population and the satisfaction of guests, and sustainable cultural tourism can help in the revitalization process. By presenting successful examples and models of the revitalization of the old town cores of Croatian historical cities through the case study of Slavonski Brod, i.e. the Brod Fortress, the purpose of the work is also fulfilled. In her work, the author conducted research by interviewing key stakeholders, which pointed to the exceptional development potential of sustainable cultural tourism in Slavonski Brod through the revitalization of the unique heritage of the local old town core, i.e. the Brod fortress, as the most valuable city area.

Keywords: old city cores, historic cities, history, revitalization, identity, cultural heritage